

Коновальчук І.М. Особливості соціалізації дитини в ситуації конфлікту з батьками // Регіональні аспекти модернізації соціально-економічних процесів в умовах суспільної нестабільності: [збірник наукових робіт / за ред. С.М. Коляденко, Н.П. Павлик]. – Житомир: Вид-но Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2012. – С. 41–45.

І.М. Коновальчук

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ В СИТУАЦІЇ КОНФЛІКТУ З БАТЬКАМИ

Конфлікти дітей молодшого шкільного віку з батьками є досить поширеним соціально-психологічним явищем. Проте, більшу кількість наукових праць присвячено вивченню особливостей конфліктної поведінки підлітків, тоді як діти молодшого шкільного віку найчастіше вважаються слухняними, а їх агресивні реакції і необхідність корекції їх конфліктної поведінки, як правило, залишаються поза увагою дослідників. Причини конфліктів дітей і батьків з позиції дитини, її потреб, інтересів є менш вивченими психологічною наукою.

На необхідність вивчення конфліктів між дітьми та батьками неодноразово вказували вітчизняні та зарубіжні психологи й педагоги Т. В. Архирєєва, В. М. Бехтерев, А. Я. Варга, Т. В. Говорун, Е. Г. Ейдемільер, О. І. Захаров, А. Є. Лічко, В. Н. М'ясищев, О. Б. Насонова, О. С. Співаковська, В. В. Столін, А. Адлер, А. Болдуїна, С. Броді, Д. Боумрінд, Т. Гордон, Е. Счеффер та ін., які попереджали, що міжособистісний конфлікт психологічно переноситься дітьми важко й складно, особливо якщо вони є безпосередніми його учасниками. Автори відмічали, що конфлікти дітей з батьками негативно впливають на психічний розвиток дитини, ускладнюють процес виховання в сім'ї, можуть привести до порушень у взаєминах з оточуючими людьми, затримати процес соціалізації особистості, тому потребують своєчасної психологічної діагностики й корекції.

Мета статті полягає в аналізі особливостей соціалізації дітей молодшого шкільного віку у ситуації їх конфлікту з батьками.

Конфлікт (лат. *conflictus* – зіткнення) – це зіткнення різноспрямованих

цілей, інтересів, позицій, думок, та поглядів окремих індивідів чи груп. Конфлікт ґрунтується на суперечностях, зумовлених протилежними позиціями сторін або різними цілями чи засобами їх досягнення, а також не збіганням інтересів, бажань, прагнень індивідів тощо. Зазвичай конфлікт виникає, коли одна зі сторін починає діяти, ігноруючи інтереси іншої [1].

Зростання конфліктності в молодшому шкільному віці обумовлена тим, що вступ до школи, перехід від сімейного виховання до системи шкільного навчання і виховання є важливим і складним процесом, який суттєво змінює соціальну ситуацію розвитку дитини, додає нових суперечностей у її спілкуванні з оточуючими. Зміна життєво важливих потреб та інтересів дитини, розширення кола її діяльності часто викликають конфлікти з батьками. Адаптація до нових умов, оволодіння новими формами соціальної поведінки в значній мірі можуть стимулюватися або гальмуватися стосунками між дитиною і дорослими в сім'ї. Для дітей початкового шкільного віку властива потреба в захисті з боку дорослих і насамперед батьків та вчителя [2, с. 31].

Характерні для кожної людини способи поведінки в конфліктних ситуаціях починають формуватися на ранніх етапах становлення особистості в процесі активного засвоєння дитиною оточуючої дійсності, її включення в широку систему соціальних відносин, усвідомлення себе та свого місця в них. Особливо важливим з цієї точки зору є молодший шкільний вік як складний, суперечливий і тому пов'язаний із різними конфліктними ситуаціями, виходити з яких самостійно дитина тільки починає вчитися. У багатьох дослідженнях цей період розглядається як етап розвитку дитини, коли формується її ставлення до себе, до сім'ї, до світу в цілому [3].

Прояви конфліктності у молодшому шкільному віці зазвичай носять ситуативний характер і поступово можуть минати. Проте за несприятливих умов, відсутності своєчасної психологічної допомоги вони можуть стати стійкими особистісними утвореннями. В таких випадках необхідне проведення цілеспрямованої психокорекції.

Один із важливих аспектів проблеми конфлікту, який перебігає за участю дитини є питання про конфлікти в сім'ї, які виникають між молодшим школярем

та його батьками. Ця проблема недостатньо досліджена й разом з тим актуальна з точки зору практичного психолога, тому що батьки найчастіше звертаються за допомогою саме у вирішенні питань складних відносин з дітьми.

Конфлікти в сім'ї – це загострення суперечностей між її членами на основі розходження ідей, поглядів, інтересів, потреб, прагнень внаслідок низького рівня етико-психологічної культури, невміння долати різні труднощі [4, с. 21].

В умовах конфліктів у сім'ї дитина набуває негативного досвіду спілкування, відчуває неприязнь у ставленні батьків, не отримує позитивного досвіду співробітництва.

Психологічні та соціологічні дослідження свідчать про ряд негативних тенденцій, які характеризують стан сучасної сім'ї.

О.В.Безпалько серед негативних чинників, які заважають сучасній українській родині повністю реалізувати свій виховний потенціал виділяє наступні: збільшення кількості сімей з низькими доходами; погіршення матеріального забезпечення дітей; посилення нервової напруженості людей, зростання кількості стресів та екстремальних ситуацій, які негативно позначаються на психологічному мікрокліматі сім'ї; формалізація стосунків дорослих членів родини з дитини внаслідок зайнятості батьків; домінування у багатьох сучасних сім'ях матеріальних цінностей над духовними; збільшення кількості асоціальних сімей [5].

Г.В. Бурменська, О.О. Карабанова, О.Г. Лідерс виокремили ряд негативних тенденцій, які суттєво ускладнюють розвиток і виховання дітей в сім'ї. Серед них: надмірна зайнятість батьків, особливо матерів, у суспільному виробництві; орієнтація на масову систему освітніх закладів, її вплив на батьківські соціально-виховні установки, а саме перенесення батьківських функцій на дошкільні заклади, школу; вплив ритму життя на характер взаємин батьків і дітей; зменшення тривалості й збіднення змісту спілкування в сім'ї; дефіцит ширості, уважного ставлення один до одного; формалізація контактів у сім'ї у поєднанні з вимогливістю батьків, що впливає на самооцінку дитини; зростання кількості розлучень, неповні, неблагополучні, конфліктні сім'ї; сім'ї з однією

дитиною, які відносять до групи "виховного ризику"; низька культура міжособистісних стосунків [6].

До психологічних факторів, які сприяють конфліктам у взаєминах дітей і батьків відносять: тип сімейних стосунків, деструктивність сімейного виховання, а саме розходження позицій батьків з питань виховання, суперечливість, непослідовність, опіка та заборони в багатьох сферах життя дитини, підвищені вимоги до дітей, часте застосування погроз тощо. Вікові кризи розглядають як фактор посилення конфліктності тому, що у критичні періоди діти стають більш неслухняними, примхливими, дратівливими і вони частіше вступають у конфлікти з оточуючими дорослими, особливо з батьками. Особистісні властивості батьків (консервативність, авторитарність суджень, афективність, домінантність у відносинах тощо) також зумовлюють їхні конфлікти з дітьми. З особистісних особливостей дітей, що сприяють виникненню конфліктної поведінки, виділяють зазвичай низьку успішність, порушення правил поведінки, неслухняність, упертість, егоїзм, лінощі тощо.

Якою закритою системою не була б сім'я, вона тісно пов'язана із суспільством. Кожен її член зберігає певну автономність і разом з тим входить в інші об'єднання людей, в різні соціальні групи. Тому стосунки в сім'ї складаються не стільки за бажанням і волею її членів, а й під впливом зовнішніх умов соціального життя суспільства. В той же час сім'я впливає на відносини в суспільстві, на характер всіх процесів суспільного життя. Вона не тільки задовольняє потреби людей, які вступили в сімейний союз, але й виконує цілий ряд соціальних функцій і тому є невід'ємним елементом соціальної структури суспільства. Зокрема, сім'я є одним з інститутів соціалізації дитини.

Термін "соціалізація" використовується для позначення процесу набуття людиною якостей необхідних для її життєдіяльності в суспільстві. Л.Е. Орбан-Лембрик визначає соціалізацію як процес входження індивіда в суспільство, активного засвоєння ним соціального досвіду, соціальних ролей, норм, цінностей, необхідних для успішної життєдіяльності в певному суспільстві [7].

На відміну від інших інститутів соціалізації сім'я має певні особливості. О.І.Бондарчук серед них виділяє насамперед такі: соціально-демографічну

структуру сім'ї (соціальне становище членів сім'ї, професійний статус батьків, стать, вік, кількість членів сім'ї, наявність різних поколінь), переважаючий емоційний клімат, емоційний настрій сім'ї, тривалість і характер спілкування з дітьми, загальна й психолого-педагогічна культура батьків, зв'язок сім'ї з іншими спільнотами (школою, родичами тощо), матеріально-побутові умови [8, с. 34].

Основні соціалізуючі функції сім'ї, перш за все, полягають у забезпеченні фізичного та емоційного розвитку індивіда, формування статевої ідентифікації дитини, адекватної самооцінки, розумового розвитку та розвитку здібностей і потенційних можливостей, забезпечення дитині почуття захищеності, формування ціннісних орієнтацій особистості, оволодінні нею основними соціальними нормами.

Таким чином, конфліктні відносини з батьками обмежують можливості розвитку дітей, соціалізація і виховання дітей деформуються. Особливості соціалізації проявляються в тому, що дитина перетворює соціальний досвід у власні цінності й орієнтації, вибірково вводить у свою систему поведінки ті норми поведінки і моралі, які визначаються нормами прийнятими, в першу чергу, в її сім'ї.

Список використаної літератури

1. Психология. Словарь /Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
2. Анцупов А. Я., Шипилов А. И. Конфликтология: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 2002. – 551 с.
3. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія: Навчальний посібник. – К.: Академвидав, 2005. – 306 с.
4. Психология конфликта / Сост. и общая редакция Н. В. Гришиной. – СПб.: Питер, 2001. – 448 с.: ил. – (Серия „Хрестоматия по психологии”).
5. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 134с.

6. Бурменская Г.В., Карабанова О.А., Лидерс А.Г. Возрастно-психологическое консультирование. Проблемы психического развития детей. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 136 с.
7. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія: Посібник. – К.: Академвидав, 2003. – 448 с.
8. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2001. – 96с.